

BESLUT

SB 820/05

2005-11-02

Dnr: 596–611, 613–620, 622, 625–634, 637–641, 643–646, 649, 651, 652, 655–657, 659, 663–667, 669, 671–675, 677, 678, 680, 682–684, 686, 687, 689, 691, 697–700, 703, 706–709, 712–715, 717, 720, 721, 726–731, 733, 735, 736, 739–741, 744, 746–752, 758–761, 763–774, 784–788, 790–792, 794, 795, 797, 801, 808, 811, 815, 818–820, 834, 835, 842 och 857/05-20

SAKEN

Dokument inifrån: Könskriget, del 1 och 2, SVT2, 2005-05-15 respektive 2005-05-22, program om kvinnojourer och feminism; fråga om opartiskhet och saklighet m.m.

BESLUT

Programmen frias men kritiseras. Granskningsnämnden anser att de i ett avseende brast i förhållande till kravet på saklighet.

PROGRAMMEN

Programmen introducerades på följande sätt: ”För många kvinnor är Riksorganisationen för Sveriges kvinnojourer den enda plats där de kan söka skydd. Men vad händer när kvinnan som söker hjälp ses som offer för ett krig? Om detta handlar *Dokument inifrån* i två delar...”

Dokument inifrån: Könskriget, del 1

Programmet var till stor del uppbyggt kring en ung kvinnas, X, berättelse om hur hon hade sökt hjälp hos en tjejjour, men i stället tvingats på flykt.

Berättelsen varvades med intervjuer med Ireen von Wachenfelt, ordförande för Riksorganisationen för Sveriges kvinno- och tjejjourer, Roks, ordförande och med professorn i sociologi Eva Lundgren, samt med personer aktiva i kvinnojourströrelsen och sådana med kritiska synpunkter på Roks och på Eva Lundgrens forskning. Beskrivningen av X:s flykt togs som utgångspunkt för generella frågor om eller beskrivningar av Roks.

Programmet inleddes med arkivbilder från nyhetssändningar som berättade om misstankar om rituella övergrepp och sexualmord på kvinnor och barn. Därefter sa programmets speaker att de anklagade hade friats i polisutredningar. En kriminolog, som kartlagt fall av dödligt våld sedan 1990, sa att han inte kände till några rituella mord på barn. Därefter sa speakern följande: "Men det finns en rörelse där övertygelsen om mäktiga satanistsektor fortfarande lever." Ireen von Wachenfelt sa därefter följande: "Det kan ju vara... vissa ritualer som män kan ha och i den här ritualen så ska de kanske ha ett barn att förgripa sig på." Därefter sa speakern att man i "Sveriges mest inflytelserika feministorganisation" trodde på satanistiska pedofilnätverk som en utbredd företeelse i det svenska samhället och att rörelsen hade ansvar för att ta hand om våldtagna och misshandlade kvinnor.

Flykten

Den s.k. flykten beskrevs ur X:s perspektiv. Hon mådde dåligt efter att ha blivit utsatt för övergrepp som barn. Som 16-åring kom hon i kontakt med Bellas Vänner, "en känd tjejjour inom rörelsen". När X skulle delta i deras sommarläger fick hon veta att det hade hotats. Hon fördes tillsammans med lägerdeltagaren Y till en kvinnojour. X ville åka hem och blev rädd för jourtjejerna, som hindrade henne från att kontakta någon utomstående. Speakern sa bl.a. följande: "X vet inte hur många dagar de gömmer sig på kvinnojouren (...) Men plötsligt får hon veta att Sverige är för farligt. De måste ut ur landet och flykten fortsätter till Norge. Och nu får X veta varifrån hotet kommer. Ett mäktigt pedofilnätverk. Medlemmarna är högt uppsatta män (...) Och de är satanister. Y är ett av nätverkets offer. Nu vet pedofilerna att Bellas Vänner är på väg att avslöja vilka de är och därför måste alla tjejerna dödas." Bellas Vänner fick via en svensk regeringstjänsteman hjälp med att ordna fram gömställen av ledaren för de norska kvinnojourerna, A. A berättade att hon av de kvinnor som eskorterade X och Y fick vetskap om de föregivna hoten och om att Y skulle ha fött ett barn som satanisterna hade offrat. De sa också att X varit utsatt för dem, trots att hon själv förnekade det. Kvinnorna, två medlemmar i Bellas Vänner och "en känd feminist", beskrevs som instabila och paranoida. X och Y mådde allt sämre. Y försökte begå självmord, men Bellas Vänner hjälpte henne inte att söka vård av rädsla för pedofilnätverket. A försökte få hjälp av regeringstjänstemannen med att övertyga kvinnorna om att låta X åka hem och körde henne sedermera till Sverige. A sa att hon hade trott

på hoten till en början, men att kvinnorna borde ha stoppats innan de kom till Norge och att hon själv borde ha stoppat dem. I slutet av programmet visades bl.a. följande eftertext: ”Föreningen Bellas Vänner har upphört. Den feminist som deltog i flykten säger att hon av hänsyn till de två lägerdeltagarna inte kan uttala sig, men hon bestrider *Dokument inifrån*s beskrivning av händelseförloppet.”

Speakern sa att de jourkvinnor som Bellas Vänner kom i kontakt med under flykten inte ifrågasatte historien tillräckligt för att ingripa. X gjorde en polisanmälan men förundersökningen lades ner. Roks kontaktade inte X trots kännedom om att hon tyckte att hon behandlats illa. Speakern sa att Roks ordförande försvarade Bellas Vänner. Därefter följde en dialog där Ireen von Wachenfelt bl.a. sa att hon trodde på att satanistiska nätverk hotade X och Y och att beslutet att fly var välgrundat.

Satanistiska övergrepp

Speakern sa att föreställningen om mäktiga nätverk som förgrep sig på barn i satanistiska ritualer var väl spridd inom Roks. Ireen von Wachenfelt bekräftade att hon träffat offer för rituella sexuella övergrepp. Speakern berättade därefter att bilden av satanistiska rituella övergrepp spreds inom kvinnojour-rörelsen i början av 90-talet, ”inte minst när den kontroversiella forskaren Eva Lundgren började hävda att detta var ett utbrett fenomen”. Eva Lundgren sa att hon trodde att det fanns organiserade sexuella och rituella övergrepp. Speakern berättade att man på kvinnojouren i Umeå i början av 90-talet trodde att satanistiska övergrepp förekom och att det var ”nästa generation lika övertygade jurtjejer” som varit på flykt med X och Y. Det sas också att Eva Lundgren skrivit en bok om att barn och kvinnor dödades i satanistiska riter och att kvinnor tvingades föda barn som sen offrades. Eva Lundgren intervjuades om detta och sa bl.a. att foster eller djur offrades. Speakern sa att boken ingående beskrev hur offren gick till men att inga offer hade återfunnits.

Normaliseringsprocessen

Framställningen gav vid handen att kvinnojourerna alltid trodde sig veta vad en hjälpsökande kvinna hade genomgått. Allt från misshandel till incest var enligt Roks olika grader av manligt förtryck. Ireen von Wachenfelt sa att de hjälpsökandes berättelser liknade varandra. Speakern sa att Roks ansåg att kvinnans relation till förövaren var en process där hon stegvis hjärntvättades att acceptera våldet och se det som normalt. Teorin, den s.k. normaliseringsprocessen, uppgavs ha utvecklats av Eva Lundgren, som sa bl.a. följande: ”Han flyttar gränserna. (...) Hans tankar blir hennes. Hans känslor blir hennes (...) tills hon inte kan se klart.” Ireen von Wachenfelt sa bl.a. följande: ”Och när kvinnan är nerbruten (---) hon tänker till slut som han tänker och hon tänker hela tiden utifrån vad som blir bäst för honom.” Enligt speakern hade flera kvinnojourskvinnor sagt att X:s fall inte var regelmässigt, men att de inte var förvånade över det som hänt. En av dem sas anse att alla berättelser

som bekräftade att män var förövare och kvinnor offer togs emot okritiskt, att historier om osannolika övergrepp kunde betraktas som sanningar och att myter spreds av jourkvinnor som slutat tänka kritiskt. Därefter sa speakern att det inom Roks fanns uppfattningen att det våld kvinnan utsattes för försvagade henne så att hon inte kunde tänka självständigt. Att våldet kunde pågå under lång tid var ett bevis för att mannen utsatt kvinnan för hjärntvätt.

Eva Lundgrens forskning

Speakern sa att Eva Lundgren hade kritiserats för att ha dragit felaktiga, generella slutsatser från intervjuer med en grupp fundamentalistiskt kristna par. Det angavs att Eva Lundgren inte såg något problem med att generalisera utifrån paren, men också att hon sagt att hon även hade studerat vanliga par och där sett samma mekanismer. Eva Lundgren sa bl.a. att Sara i Knutby var ett bra exempel på normaliseringsprocessen. Speakern sa att Eva Lundgren inte gjorde skillnad mellan Knutbyförsamlingen och vilka svenskar som helst. Speakern refererade att män slog för att ha makt över kvinnorna, att makten var accepterad i vår kultur och män som inte slog hade hittat andra metoder. Därefter sa Eva Lundgren följande: ”Det går att uppnå precis samma sak utan våld. Psykiska misshandelsprocesser kan äga rum utan våldsinslag. (---) Det går att kontrollera ett kvinnoliv på helt legitimt sätt.”

Roks syn på män

Enligt speakern såg Roks män som onda, vilket gav grogrund för situationer som den X hamnade i. Lena Widding Hedin beskrev ett hat mot män inom Roks. Forskaren och jourkvinnan Renéé Frangeur sa att det fanns en inställning att män per definition inte var att lita på. Två kvinnor på Umeå kvinnojour, enligt speakern en av de mest radikala jourerna, intervjuades. De sa bl.a. att de valde bort umgänge med män och beskrev en kurs de gått på kvinnojouren som ett feministiskt uppvaknande. En jourkvinna, presenterad som utbildare av de nya och som medförfattare till kurslitteratur, sas se män som inte är våldsamma mot kvinnor och som inte skulle tvinga till sig sex som undantag. Speakern sa att Roks bild av män och kvinnor till stor del byggde på Eva Lundgrens teorier om vad som hände i våldsrelationer, att män slog för att de ansåg att de hade rätt att göra det, för att uppnå makt och kontroll och för att de njöt av våldet.

Roks världsbild

Vad som benämndes Roks världsbild sammanfattades på följande sätt av speakern. Misshandel, våldtäkt, mord och incest var uttryck för männens överordning. Den enda skillnaden mellan en svartsjuk man och en pedofil var att pedofilen gick längre i utövandet av sin makt. Roks talade inte om religiösa fundamentalister, störda män eller sjuka pedofiler utan om patriarker. Speakern sa också att Eva Lundgren ansåg att de satanistiska sekter där de rituella övergreppen pågick var vår kulturs hemliga hjärta. Speakern sa att det mot bakgrund av den beskrivna världsbilden var naturligt att Roks ordförande inte ifrågasatte historier om satanistiska nätverk. Därefter följde en dialog

mellan reportern och Ireen von Wachenfelt: (Rep) – De här uppgifterna om att det finns satanistiska nätverk som håller på med ritualmord, var kommer det ifrån? (von W) – Ja, det kommer alltså ifrån egna berättelser från kvinnor som kommer till kvinnojouren, självklart. (Rep) – Man har ju aldrig hittat några lik efter sådana här. (von W) – Men vad vet vi om det? (Rep) – Vi vet att man aldrig har hittat några sådana i Sverige. (von W) – Det vet man? (Rep) – Och det har heller inte försvunnit några sådana barn i Sverige. (von W) – Hur vet du det? Hur kan du säga det? (Rep) – Därför att när det försvinner barn i Sverige så vet man om det. (von W) – Aha. (Rep) – Håller du inte med om det? (von W) – Nej, men jag vill inte, jag säger, jag svarar inget på det.

Dold inspelning

Mot slutet av programmet intervjuades den regeringstjänsteman som hjälpt Bellas Vänner. Hon sa att hon inte kände till att X inte följde med frivilligt och avbröt sen intervjun med motiveringen att hon av hänsyn till de inblandade inte kunde säga mer. Därefter visades en dialog mellan reportern och tjänstemannen, inspelad utan tjänstemannens vetskap.

Avslutningsvis sa speakern att nästa program skulle handla om hur Roks åsikter flyttade in i regeringskansliet och förvandlades till sanningar. Följande eftertext visades: ”I ett brev skriver /regeringstjänstemannen/ att hon endast förmedlade information om kvinnojourer i Sverige och Norden. Och hon uppmanade dem att kontakta polisen. Eva Lundgren menar att normaliseringsprocessen är en teoretisk modell som inte avspeglar våldprocessen för alla konkreta kvinnor. Enligt Eva Lundgren bygger teorin även på tre sekulära grupper. Enligt rikskriminalpolisen finns ingen misstanke om ritualmord i samband med försvunna barn. Under de senaste 15 åren har färre än fem barn (under 18 år) försvunnit, utan att återfinnas.”

Dokument inifrån: Könskriget, del 2

Programmet påannonserades på följande sätt: ”Är extrem feminism verkligen den bästa hjälpen för kvinnor som drabbas av våldsamma män? *Dokument inifrån* fortsätter nu sin granskning av extremfeministerna.” Speakern sa att militant feminism hyllades i Roks, att Roks åsikter med hjälp av bl.a. jämställdhetsminister Margareta Winberg förvandlats till sanningar och att Roks ställning som företrädare för misshandlade kvinnor var stark. Därefter framträdde två kvinnor, som beskrevs som ”fel sorts offer” ur Roks perspektiv. Båda hade levt med en misshandlande man, som inte fått behandling. Speakern sa att för Roks var behandling en otänkbar lösning eftersom våldsamma män inte hade något problem som kunde behandlas – de slog för att behålla makt. Budskapet beskrevs som Roks viktigaste. Före detta Roks ordföranden Angela Beausang sa att det var oförsäkamt att fråga vad Roks gjorde för män, eftersom det var kvinnor som var utsatta. Enligt speakern såg Roks manssamhället och männens könsakt som problemet. Bara genom feministisk kamp gick det att få slut på våldet. Problemet var inte att det

saknades hjälp för män utan att misshandlade kvinnor inte kunde göra sig fria. Därefter refererades till del 1 av *Könskriget* och den s.k. normaliseringsprocessen. Sekvenser där Ireen von Wachenfelt och Eva Lundgren kortfattat förklarade teorin visades. Speakern sa att Roks höll fast vid teorin, trots att forskare hävdade att de aldrig träffat kvinnor som accepterat våldet på ett sådant sätt. Kritiken mot att teorin utvecklats genom studier i fundamentalistiska, kristna miljöer upprepades. Därefter sa speakern att Roks såg en misshandlad kvinna som någon som hade indoktrinerats att acceptera våld. De båda tidigare misshandlade kvinnorna sa att de aldrig hade accepterat våldet. Speakern sa att kvinnor stannade i våldsrelationer p.g.a. att de inte vågade gå, eller hoppades på ett slut på våldet. Att misshandlade kvinnor ständigt planerade för en förändring av sin situation bekräftades av professor Margareta Hydéns forskning. Ireen von Wachenfelt sa att om det förekom våld i en relation så måste man splittra relationen. En av de intervjuade, tidigare misshandlade kvinnorna sa att om det fanns behandlingshem för män skulle fler kvinnor slippa våldet.

Därefter berättades att det i Norge var det faktum att kvinnor stannade i våldsamma relationer som var utgångspunkten för behandling av män. Behandlingscentret Alternativ til vold beskrevs. Det sas att den norska justitieministern såg behandling som en förutsättning för att kvinnor skulle slippa våld. Speakern sa att för Roks handlade behandling om att satsa på män i stället för kvinnor och att organisationen oroades över utvecklingen i Norge. Därefter sas att Socialstyrelsen i Sverige på 90-talet hade fått i uppdrag att hitta rätt behandlingsmodell, men att Roks motstånd mot behandling och goda kontakter med jämställdhetsminister Margareta Winberg gjorde att "något hände på vägen". Margareta Winberg ansåg att ett av de grävsta uttrycken för könsmaktsordningen var mäns våld mot kvinnor. Enligt speakern flyttade Roks fram sina positioner när regeringen skapade Nationellt råd för kvinnofrid (NRK), med Margareta Winberg som ordförande. Socialstyrelsen kritiserades för att inte ha förstått våldets orsaker och Margareta Winberg övertygades enligt speakern om att myndigheten gjorde motstånd mot könsmaktsperspektivet. Därefter sa speakern att Sverige offrat behandlingsmöjligheten till förmån för könsmaktsperspektivet.

Speakern sa att få politiker vågade ifrågasätta Roks kunskap om våld mot kvinnor. Ett exempel sas vara den kvarlevande uppgiften från Roks om att 52 kvinnor per år i Sverige dödades av en man hon hade en nära relation, trots att en kartläggning visade att siffran var 16 kvinnor per år. En kriminolog sa att kvinnojourernas riksförbund hade fört fram siffran. Uppfattningen att det dödliga våldet var så vanligt låg enligt speakern till grund för Roks slutsats att de flesta män som dödade var normala. Men enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) var en stor andel av dem psykiskt sjuka eller störda. En kriminolog sa att föreställningen att vilken man som helst skulle kunna döda en kvinna var obegriplig. Speakern sa att Roks ordförande trodde att det låg patriarkala motiv och en ovilja att se sanningen bakom Brå:s forskning, och att hon såg

så på alla forskare vars resultat inte bekräftade könsmaktsperspektivet. Roks hämtade enligt speakern stöd för sin analys i Eva Lundgrens forskning. Hon ansåg att fel frågor hade ställts när man sökt efter orsaken till våldet i problem hos männen. Roks hade i takt med en allt mer fundamentalistisk hållning blivit fientlig till forskning som komplicerade bilden av våldet. Kritiken mot Eva Lundgrens forskning och Roks sätt att använda den var enligt speakern välkänd när NRK skapades. Rådet skulle ge regeringen kunskap om våld mot kvinnor och forskare med olika perspektiv skulle anlitas, men endast Eva Lundgren knöts dit. Det angavs åter att Eva Lundgren uppfattades som kontroversiell, bl.a. sedan hon vittnat om ett utbrett satanistiskt våld i Sverige där barn skulle ha offerats i ritualmord.

Margareta Winberg hade enligt speakern fått kritik för att uppdraget att lyfta fram viktig forskning inte kunde fullföljas om Eva Lundgren fick dominera. Margareta Winberg sa att teorin om könsmaktsordningen var den officiella politiken. Hon sa att hon inte hade lyft fram Roks syn som den sanna men att det låg i hennes intresse att Roks och hon/regeringen stärkte varandra. Speakern sa att Margareta Winbergs uppfattning om den sanna synen blev tydlig när det gällde Roks förslag att universiteten skulle beordras att undervisa om våld mot kvinnor ur ett könsmaktsperspektiv. Kravet ansågs bryta mot principen att forskningen och undervisningen skulle vara fri. Roks lyckades enligt speakern via Margareta Winberg få regeringen att ge Högskoleverket i uppdrag att granska vilken utbildning i mäns överordning och kvinnors underordning som fanns. Det konstaterades att regeringen ansåg att våldet byggde på en obalans i maktförhållandet mellan könen. Det faktum att regeringen tog ställning för en analys inom forskningen och sen ville kontrollera att den användes i utbildningarna väckte enligt speakern förvåning på universiteten. En professor i kriminologi sa att det var att gå över gränsen. Margareta Winberg sa följande om kritiken: "Jag tycker inte att den är relevant, men jag kan förstå den. (...) Därför att man måste komma ihåg att könsmaktsperspektivet är ett mycket kontroversiellt perspektiv. Därför det utmanar hela den manliga struktur på vilken vår värld är uppbyggd." På frågan om Margareta Winberg inte tyckte det var relevant när forskare sa att regeringen inte skulle lägga sig i vilket perspektiv de använde i sin forskning svarade hon följande: "Men om man vill omvandla ett samhälle och det är ju faktiskt vad regeringen har sagt. (---) Om man vill det så måste man ju gå in på alla olika områden som har betydelse för förändringen och utbildning är ju ett oerhört strategiskt viktigt område. Och är det så att man inte, om man inte förstår detta och därmed arbetar på det här viset så gör man ju motsatsen till den officiella politiken." Därefter återgavs intervju svar av näringsminister Thomas Östros, som var utbildningsminister när Margareta Winberg var jämställdhetsminister. Speakern sa att Thomas Östros verkade se en motsättning mellan å ena sidan fri forskning och å andra sidan att regeringen talade om vilket perspektiv som var sant. Margareta Winberg mindes inget motstånd i regeringen mot att ge könsmaktsperspektivet genomslag. När arbetet i NRK avslutades hade Roks enligt speakern flyttat fram sina

positioner inom politiken. Margareta Winberg hade belönats med ett pris från Roks och enligt speakern var det tydligt hur nära Roks och Margareta Winberg stod varandra. Därefter refererades att Roks ordförande tyckte att det ändå inte hänt något när det gällde ökad jämställdhet och att kvinnor skulle slippa våld.

Speakern sa att det fanns kritiker som var oroliga för att fundamentalistisk feminism var på väg att bli ett hinder för att minska våldet. En av de intervjuade, tidigare misshandlade kvinnorna hade svårt att förstå hur en organisation som sa sig tillvarata misshandlade kvinnors intressen kunde vara motståndare till behandling av män. Ireen von Wachenfelt sa att Roks var kritisk till behandling eftersom resurserna behövde sättas in mot över- och underordningen i samhället. Speakern sa att för henne var männens överordning svaret på alla frågor och att de som försökt tillföra andra perspektiv hade haft svårt att göra sig hörda. Speakern sa att Roks hade blivit en organisation som hyllade den militanta feministen Valerie Solanas. Hennes Scum-manifest (Society for cutting up men) beskrevs som en plan för utrotning av det manliga könet. Speakern sa att enligt Roks tidning var manifestet en stridsskrift som vände sig till alla tänkande kvinnor. Ireen von Wachenfelt sa att hon stod för åsikten att män är djur.

ANMÄLNINGARNA

Granskningsnämnden har mottagit sammanlagt 146 anmälningar mot de båda programmen, som kritiserats för att vara partiska och osakliga. 84 anmälningar gäller det första programmet, 17 anmälningar det andra och 45 anmälningar gäller båda programmen. Tre av anmälningarna har gjorts av personer eller organisationer som medverkade i programmen.

Roks/Ireen von Wachenfelts anmälan

Roks begär att *Dokument inifrån: Könskriget, del 1* prövas med avseende på osaklighet, lögner, manipulation av material och falska förespeglingar inför programmet, som blev något annat än det utlovade. Reportern uppgav att hon skulle göra ett program som behandlade kvinnojourernas historia och verksamhet, men inte att hon arbetade för *Dokument inifrån*. Reportern lovade att Roks ordförande skulle få se programmet innan sändning så att inga felaktigheter förekom, ett löfte som inte uppfylldes. Ireen von Wachenfelt upplevde intervjun som ett integritetskränkande övergrepp, med frågor som inte handlade om det som utlovats. I anmälan kritiseras att intervjusvaren klipptes ihop med en speakerröst och att bilder på eldar och symboler blandades in. Det kritiseras vidare att det inte nämndes att det möte där Roks ordförande höll ett tal mot en bakgrund av facklor arrangerades av Amnesty och att även justieministern och landshövdingen i Stockholms län höll tal. Det kritiseras också att den statistik som finns över brott mot kvinnor och över Roks stödinsatser riktade till kvinnor och barn inte nämndes. Anmälan kritiserar dessutom att

Bellas Vänner beskrevs som en jour. Bellas Vänner var en kulturförening – medlem i Roks under ett år – bestående av unga kvinnor som ville stödja varandra.

Eva Lundgrens anmälan

Eva Lundgren anser att programmen är att likna vid förtal och att hennes forskning presenterades insinuant och felaktigt. Hon anser att hon i *Könskriget*s första del framställdes som en ”satanistprofessor”, medan den andra delen insinuerade att hon haft ett oproportionerligt stort inflytande över politiker, regeringstjänstemän och svensk jämställdhetspolitik i stort. Reporterns kommentarer och konklusioner var starkt missvisande. Eva Lundgren anser att reportern bröt ett avtal om att intervjun skulle handla om hennes nuvarande forskning om mäns våld mot kvinnor. Den handlade istället om bl.a. rituella övergrepp och den forskning hon bedrev för tio år sedan. När det stod klart hur reportern planerade att använda intervjun meddelade Eva Lundgren redaktionen att hon inte ville delta i programmet. Programmets metod och resultat pekar mot att syftet varit att desinformera om Eva Lundgrens forskning och det feministiska arbetet mot mäns våld, att slå undan fötterna för feministisk våldsforskning genom att ge en felaktig bild av den och att misstänkliggöra Eva Lundgren och den forskning hon bedriver. Hon anser också att Sveriges Television utnyttjade X.

Eva Lundgren var inte inblandad i Bellas Väners läger eller den flykt som ett av programmen redogjorde för. Hon anser att det i programmet framstår som att hon kommenterade det specifika fallet. Det fanns en diskrepans mellan det Eva Lundgren svarat på i intervjun och de frågor reportern förde fram i det färdiga programmet. Hon besvarade egentligen helt andra frågor än de som visades. Av fyra timmars intervju användes brottstycken samt instuckna frågor om satanism för att skapa ett intryck av att Eva Lundgren ansåg att alla män är våldsamma och att hennes teori om normaliseringsprocessen baserades på ett fåtal, religiöst fundamentalistiska, norska misshandlare. Eva Lundgren redogjorde både muntligt och skriftligt för reportern att så inte var fallet. I programmet skapades det felaktiga intrycket av att Eva Lundgren satte likhetstecken mellan lindrigt könsvåld, rituella övergrepp och satanism. Reportern antydde dessutom felaktigt att könskraftsteorin har Eva Lundgren som upphovsman. Teorin är Sveriges officiella hållning sedan 1998 och stöds av både FN och utländsk forskning. Vidare framställdes Alternativ til Vold i Norge och Eva Lundgrens forskning som två motpoler. I själva verket sammanfaller analyserna av mäns våld. Sättet Eva Lundgrens forskning presenterades på var olyckligt. För tittarna var det omöjligt att skilja de verkliga förhållandena från reporterns framställning av forskningen, de kopplingar som gjordes mellan specifika fall och forskningen samt det påstått stora inflytandet på svensk jämställdhetspolitik.

Umeå kvinnojours anmälan

Kvinnajouren i Umeå anser att programmen strider mot kraven på kvalitet, saklighet och opartiskhet. De bör prövas med avseende på manipulation av intervjumaterial, utelämnande av väsentliga uppgifter, lögn och osaklighet. Det som visades var hårt klippta meningar ur intervjuer, ur ett större komplext sammanhang. En pålagd speakerröst kom med påståenden som de inklippta svaren antogs bekräfta. Bellas Vänner framställdes felaktigt ihop med Umeåjouren, med syfte att framställa jouren som suspekt. De tre intervjuade kvinnorna framställdes på kränkande sätt; en av dem utmålades som en sektledare som hjärntvättat de båda andra. Hon utpekades felaktigt som kursledare, vilket påpekades för reportern innan programmet sändes. Beskrivningen av kursen som ett feministiskt uppvaknande var felaktig. Umeå kvinnojour vill också att *Könskriget* prövas med avseende på falska förespeglingar av att slutresultatet skulle bli ett annat än vad det blev. Reportern gav sken av att vilja skildra verksamheten på ett opartiskt sätt och nämnde aldrig *Dokument inifrån*. Hon gav olika besked till olika personer om vad programmet skulle handla om. Reportern var partisk, med syfte att smutskasta kvinnojour rörelsen. Den bild som gavs av Roks och enskilda personer i och utanför organisationen var felaktig. Ingen hänsyn togs till att mäns våld mot kvinnor är ett stort samhällsproblem. Programmen kommer att få allvarliga konsekvenser för våldsutsatta kvinnor och barn i behov av kvinnojourernas stöd.

Övriga anmälningar

Flera av de övriga anmälningarna innehåller samma kritik som den som redovisas ovan. Den ytterligare kritik som framförs sammanfattas nedan.

Programmen som helhet och deras konsekvenser

Könskriget var ett osakligt, osammanhängande, fabricerat sensationsreportage som inte stämde med verkligheten, en sammanklippning av lösryckta uttalanden, dramatiserade med bilder och ljud för att teckna en konspiration. Fakta var regelmässigt förvridna, ensidigt valda och ibland helt felaktiga. Illustrationerna var omotiverade, absurda och irrelevanta. Programmen innebar en generalisering av feminismen och att all feminism förlöjligades. Sammankopplingen av extremteorier med kvinnosymboler framställde feminister som terrorister. En anmälare kritiserar att feminismen och inte mäns våld mot kvinnor och barn framställdes som det verkliga problemet. Betydelsefull forskning underminerades genom sammankoppling med extrema fall. Syftet var att förringa kvinnors kamp för samma rättigheter som män, att smutskasta, misstänkliggöra och skada feminismen i allmänhet och kvinnojour rörelsen och Roks i synnerhet, samt att desinformera om forskningen om och arbetet mot mäns våld. Genom vinklad redigering av citat och samtal, tagna ur sitt sammanhang, drevs tesen att Roks med utgångspunkt i tvivelaktig forskning påverkat regeringen att anta perspektivet om en könsmaktsordning som förklaring till mäns våld mot kvinnor. Det var långsökt att radikal-

feministiska idéer skulle ha hindrat män från att få vård. En anmälare anser att syftet var att strypa kommunbidrag till Roks och att jourerna skulle gå över till Sveriges kvinnojourers riksförbund (SKR). Bildmaterialet var tendentiöst utvalt och konspiratoriskt använt. Tillsammans med musik skapades en hotfull stämning. Bilder på biblar, djävlar och eldsflammar användes för att demonisera intervjuade. Programmen skadade inte bara Roks utan alla kvinnor som behöver fly och inte vågar ta kontakt med kvinnojourer. På tveksamma grunder dömdes en rörelse ut, som kan vara sista halmstrået för många utsatta. Resultatet, att kvinnojourer nekas bidrag, är oförlåtligt. År av hårt arbete med litet positivt gensvar underminerades.

Ensidighet

Könskriget var skruvat sensationsmakeri och häxjakt med politisk inriktning, oseriöst, vinklat, spekulativt, polemiskt, propagandistiskt, onyanserat, ensidigt och/eller tendentiöst; en klipp-och-klistrad historia om sekterism som försökte få feminismen att verka våldsamt och farlig. Situationen för våldsutsatta kvinnor var ensidigt och felaktigt beskriven. En anmälare kritiserar att tre personer, som av etiska skäl kopplats bort från jourerna fick uttala sig om verksamheten.

Ställningstagande

Reportern tog tydlig ställning. Hennes tyckande, hypoteser och dåligt underbyggda slutsatser blev till sanningar i programmen. Roks beskyldes för att göra tyckande till vetenskap och för att ha fått för stort inflytande. Det var ohederligt och orimligt att anklaga en för samhället viktig, hårt jobbande och bred organisation som Roks för extremistiskt manshat, baserat på tunt journalistiskt underlag. Programmakarna drev tesen att kvinnojoursrörelsen/Roks var farlig för Sverige, att jourkvinnor/feminister var blint rabiata och att det arbete som utfördes inte gynnade de stödsökande kvinnorna. Fakta som inte stödde tesen undanhölls. En anmälare kritiserar att olika aktörers förhållande till varandra inte redovisades om det inte stödde framställningen.

Kritik mot klart utpekad part

Kritiserade personer och organisationer gavs inte tillfälle att bemöta den kritik som riktades mot dem. Anklagande yttranden mot kvinnorörelsen fick stå oemotsagda. Några anmälare tycker att Roks borde getts utrymme att visa den sanna bilden av kvinnojourerna. En anmälare anser att ett beriktigande borde ske genom att visa allt intervjumaterial, utan klipp och berättarröst som tolkar åt tittaren. En annan anmälare anser att de korta klipp i programmet leder till missförstånd som borde få bemötas, ytterligare en kritiserar att en enstaka recension fick beskriva en hel rörelse utan att någon fick bemöta det.

Saklighet

Sakligheten brast eftersom normaliseringsprocessen och könsmaktsordningen inte gavs tillräcklig förklaring. Flera anmälare framhåller att satanism och övergrepp inte är samma sak, att rituella övergrepp inte har någon koppling

till satanistiska nätverk eller att rituella/sadistiska övergrepp och satanism blandades samman. Framställningen av feministisk våldsforskning var insinuant och felaktigt. Reportern verkade inte ha förstått den vetenskapliga processen och kunde inte skilja ut de olika delarna i Eva Lundgrens forskning. Fakta manipulerades så att det framstod som att det fanns ett samband mellan Bellas Vänner och Eva Lundgrens forskning.

- Det var osakligt att använda exemplet Bellas Vänner. Bellas Vänner var en kulturförening, som varken var en kvinno- eller tjejjour eller Roks-medlem. Föreningen stod inte bakom ”kidnappningen”.
- Normaliseringsprocessen förlöjligades och framställdes okunnigt och förvanskat, som ett hopkok utan vetenskaplig anknytning, med paralleller till satanism och sekter. Den jämfördes med hjärntvätt och framställdes felaktigt som Roks påfund.
- Könsmaktsordningen och vårt patriarkala samhälle framställdes som något fundamentalistiska kvinnojourskvinnor hittat på. Det var osakligt att påstå att könsmaktsordningen ska finnas med i all universitetsutbildning när det i själva verket är ett genusperspektiv som ska finnas med. Det var felaktigt att Roks skulle ha drivit fram främjande av genusperspektiv i högskoleförordningen.
- Scum-manifestet framställdes som att det hade med Roks att göra, fast det bara var recenserat i organisationens tidning. Manifestet är inte en handbok för extrem feminism utan historisk litteratur skriven av ett våldtäktsoffer. Det var osant att Roks byggde på Scum-manifestet.
- En anmälare kritiserar att det framställdes som att Roks angett en felaktig statistikuppgift om antalet kvinnor som dödades per år, men att uppgiften i själva verket kom från SKR.

Bilden av kvinnojourerna och Roks

Programmen gav en felaktig bild av kvinnojoursrörelsen och av Roks. Bisarra åsikter om manshat och satanism serverades som kännetecknande för kvinnojourerna. Kvinnorna i jourerna och våldutsatta kvinnor framställdes som löjliga och osanna eller som galna, hetsiga, fundamentalistiska, extremfeminister. Det var upprörande att två unga tjejer med konstig inställning till män fick representera alla jourare. Det var fel att påstå att det var utbreddt att kvinnojourskvinnor trodde att män offrade kvinnor i rituella sexmord och att det fanns en utbredd satanistisk pedofili på hög nivå i samhället. Det var också fel att låta en extrem situation gestalta jourernas verksamhet och därmed ge en bild av att alla kvinnojourskvinnor skulle ha agerat på samma sätt och att Roks var hjärnan bakom de påstådda övergreppen. Väsentlig information om Roks utelämnades. Det fanns inget fokus på Roks syfte eller

kunskap och inte heller någon fördjupning i utsatta kvinnors problematik. Roks blandades ihop med annan verksamhet. Organisationen knöts till ritualmord och satanism. Det var felaktigt att framställa åsikten att män är djur och vandrande dildos som Roks officiella ståndpunkt. Det var fel att jourernas organisation, funktion och kontakter och arbete med misshandlade kvinnor och deras barn inte redovisades. Kvinnojourer framställdes som sekter som försvårade livet för utsatta kvinnor. Teckningar av satanistiska ritualmord varvades med bilder från ett fackeltåg på ett sätt som fick kvinnojourerna att framstå som mycket hotfulla. En anmälare kritiserar att maskerade demonstranter sammankopplades med Roks.

En anmälare kritiserar att frågan om varför Roks skulle ha ansvar att värna om männens vård inte togs upp och inte heller frågan om vilka män som får behandling. En annan anser att programmen innehöll osakliga och irrelevanta argument om att Roks inte behandlar män.

Intervjuerna

Intervjumaterialet var manipulerat. Reportern refererade vad vissa personer sagt men tittarna fick inte höra dem säga det själva. Programmen fick tittarna att tro att de intervjuade sagt saker de inte hade sagt. Istället för att de frågor som ställdes redovisades användes s.k. voice-over. De sammanhang frågorna ställdes i framgick inte. De intervjuades svar och kommentarer var lyfta ur sitt sammanhang och ihopklippta med sådant de inte handlade om. De intervjuade fick inte prata klart och uppmanades svara på sådant som inte hörde till deras verksamhets- eller ansvarsområden. Intervjuerna med personer programmet ville svartmåla var gjorda under falska förespeglingar, medan de som programmakarna sympatiserade med var medvetna om intervjuens avsikt. Reportern provocerade Roks ordförande och det var oklart vad hon svarade på när hon sa att män var djur.

Intrång i privatlivet

En anmälare kritiserar att en bild från en Roks-konferens visar anmälaren. Hon känner sig kränkt och vill inte bli ihopkopplad med den bild av Roks som reportern skapade. Flera anmälare anser att X borde ha anonymiserats och att det var oetiskt att intervjua och pressa en ung, incestutsatt kvinna som fick psykiatrisk vård och inte hade bearbetat sitt eget trauma. En anmälare kritiserar att medlemmar i Bellas Vänner hängdes ut fast de mådde dåligt.

Arbetsmetoder

Flera anmälare anser att de journalistiska metoderna vid programmets tillblivelse bör granskas eftersom personer lurats ställa upp för ett annat sammanhang än det som blev slutprodukten. Det var oärligt att invagga intervjuade i känslan att programmet var på deras sida när det tvärtom handlade om ett kritiskt reportage. Flera anmälare kritiserar att långa, uttröttande intervjuer gjordes och att de sista uttalandena, avgivna i affekt eller förtroende, användes för att ge skev bild av de intervjuade. Andra

anmälare kritiserar reportern för oseriös intervjuteknik, för att hon skapat förtroende för egen vinnings skull. Två anmälare kritiserar att fakta i programmet var hämtade från en fälld tidningspublicering. Några anmälare kritiserar att filmning skett utan medverkandes vetskap.

Övrigt

Två anmälare ifrågasätter programmets finansiering. En anmälare anser att en redovisning av programmets budget behövs. Flera anmälare anser att titeln *Könskriget* var en missvisande, makaber beskrivning av kvinnors rätt att skydda varandra från förövarna. Många som fått hjälp av jourerna har enligt en anmälare känt sig kränkta av att deras upplevelser inte räknas, även om de är i majoritet och själva hjärtat av vad Roks handlar om. En anmälare anser att uttalandet ”män är djur” var hets mot folkgrupp och diskriminering.

SVERIGES TELEVISIONS YTTRANDE

Sveriges Television (SVT) anser att *Dokument inifrån: Könskriget* inte strider mot bestämmelsen om opartiskhet och saklighet i sändningstillståndet. SVT pekar också på granskningsskyldigheten och uppdraget att stimulera till debatt och kommentera och belysa händelser och skeenden.

Könskriget var en granskning av Riksorganisationen för Sveriges kvinnojourer, Roks. Utgångspunkten var organisationens funktion som kunskaps- och forskningscentrum för majoriteten av Sveriges kvinnojourer. Mot bakgrund av kvinnojourernas ansvar för att hjälpa våldsutsatta kvinnor har Roks avgörande inflytande över en central samhällsfunktion. Dessutom har Roks under lång tid påverkat synen på mäns våld mot kvinnor. Granskningen i övrigt var underordnad granskningen av Roks. Eva Lundgrens teoretiska modeller uppmärksammades till den del de bildat underlag för praktisk tillämpning inom Roks. Margareta Winberg intervjuades utifrån en granskning av hur Roks lyckades få ett inflytande över politiken under hennes tid som jämställdhetsminister. Programmen handlade inte om kvinnojourer eller feminism i allmänhet. De två reportagen utgick från utsatta kvinnors perspektiv. Det första handlade om en ung kvinna som sökte hjälp hos en tjejjour. Det andra handlade om misshandlade kvinnors behov och började med att två kvinnor som misshandlats beskrev den situation de befunnit sig i och bristen på vård för den misshandlande mannen.

Enligt SVT anser många anmälare att programmen är partiska och osakliga utan att ange vari det partiska eller osakliga består. SVT koncentrerar sitt yttrande till de anmälningar som innehåller konkret kritik. Eftersom det inte ingår i Granskningsnämndens uppdrag att granska tillkomsten av ett program har SVT inte uppehållit sig vid den frågan om det inte ansetts påverka opartiskhets- eller saklighetsbedömningen. Vid filmning vid Roks sammankomster har programmakarna frågat om lov innan man börjat filma och inte filmat de som bett om att slippa synas.

Saklighet

SVT betonar att inga frågor redigerats samman med andra svar i något av programmen. Den i programmet intervjuade X hörde själv av sig till *Dokument inifrån* och ville berätta sin historia om Bellas Vänner och flykten till Norge. Hon var vid inspelningen 20 år gammal. Hon har sett intervjun och det färdiga reportaget vid två tillfällen före sändning och vissa ändringar har gjorts på hennes begäran. Hon fick dra sig ur om hon inte orkade medverka. X har efter sändningen meddelat att hon står för det hon sagt.

Roks/Ireen von Wachenfelts anmälan

Roks har inte fått löfte om att bestämma innehållet i programmen. Samtliga påståenden om Roks ideologi och ställningstaganden lästes upp för Ireen von Wachenfelt. Korrigeringar och förtydliganden gjordes i några fall och hon hade då inga invändningar mot de slutgiltiga formuleringarna. SVT anser att avsnittet som handlade om Ireen von Wachenfelts uttalande att män är djur på ett sant och relevant sätt återgav sammanhanget i vilket uttalandet gjordes. Ett oredigerat avsnitt av intervjun har bifogats för att vidimera detta. Av intervjuutdraget framgår att det var en diskussion om en artikel i Roks tidning om boken Scum-manifestet som ledde fram till uttalandet att män är djur.

Eva Lundgrens anmälan

I programmet beskrevs hur uppfattningen att satanistiska nätverk finns och verkar i Sverige har spridits med hjälp av Eva Lundgren. Hon har vid flera tillfällen beskrivit nätverken och uttryckt stöd för påstådda offer. Därtill kommer hennes publikationer i ämnet. I en forskningsrapport från 1994 berättas om satanister och ritualmord, sexualiserat våld och andra kränkningar, rituella övergrepp och mord som kvinnor och barn redogjort för. I programmet hänvisades tydligt till Eva Lundgrens litteratur och forskning i början av 90-talet. Det framgick alltså att det inte var flykten till Norge med Bellas Vänner som hon kommenterade i programmet. SVT förstår inte Eva Lundgrens uttalanden om enstaka brottstycken och instuckna frågor. En 20 minuter lång, sammanhängande del av intervjun med henne handlade om hennes tidigare beskrivningar av och nuvarande uppfattning om förekomsten av satanistiska ritualövergrepp. Väsentliga delar av hennes beskrivning publicerades, till viss del i längre, oredigerade avsnitt.

Enligt SVT beskriver normaliseringsprocessen vad som händer med kvinnan i en relation där mannen är våldsam. Hon lär sig genom hans indoktrinering med tiden acceptera våldet och till och med uppleva det som ett uttryck för kärlek. I programmen beskrevs Roks tillämpning av processen. Det framgick att kritiker med god inblick i jourverksamheten ansåg att Roks beskrivning av kvinnor som hjärntvättade offer drabbat kvinnor på samma sätt som X ansåg sig drabbad. Mot den bakgrunden redovisades Eva Lundgrens betydelse för Roks syn på vad som händer i en våldsam relation. Hennes "Våldets normaliseringsprocess" är central i det forskningsmaterial Roks sprider bland medlemsjournalerna. Forskningsresultatet har kritiserats av bl.a. professorerna i

socialt arbete Margareta Hydén, som anser att Eva Lundgren använt ett material från fundamentalistiskt kristna miljöer som det inte är rimligt att generalisera utifrån. Det framgick av speakertexten och av ett tillägg i slutet av det första programmet att Eva Lundgren tillbakavisade kritiken och att hon fördjupat sin analys genom intervjuer i sekulära miljöer. Eva Lundgren krävde innan sändning att SVT skulle ta ställning för hennes version och avvisa kritiken. Redaktionen förklarade att man gärna tog del av eventuellt underlag. Efter upprepade påstötningar fick redaktionen en litteraturlista, men inget av det materialet visade sig belägga Eva Lundgrens version. Eva Lundgren förklarade att det ytterligare material som fanns var svårt att förstå för icke-forskare. I det material som Eva Lundgren valt att offentliggöra fann redaktionen betydande otydligheter kring hur intervjuerna i de sekulära miljöerna påverkat resultaten, medan intervjuerna i den kristna miljön var ingående beskrivna i två böcker. Mot den bakgrunden fanns ingen anledning att utesluta kritiken mot Eva Lundgrens forskning.

I reportagen påstods inte att Eva Lundgren satte likhetstecken mellan lindrigt könsvåld, rituella övergrepp och satanism. Däremot framgick att Eva Lundgren ansåg att det var gradskillnader och inte artskillnader mellan lindrigare och mycket grova former av det förtryck män utövade mot kvinnor. I redaktionens samtal med henne bekräftade hon den uppfattningen. Det var tydligt att hon ansåg att satanistiska ritualövergrepp ligger på samma skala av manligt förtryck som övrigt könsvåld. Utövarer av det satanistiska rituella våldet ska enligt Eva Lundgren inte ses som avvikare utan som normala.

Inga påståenden gjordes om att Eva Lundgren skulle ha ”kommit på” köns-
maktsteorin. Teorin som sådan ifrågasattes inte heller. Det som granskades var Roks uppfattning att analyser som inkluderar sociala, ekonomiska, kultur-
ella eller individualpsykologiska faktorer samt behandling av våldsamma
män, står i motsättning till en könsmaktsförståelse. Alternativ til vold (ATV)
lyftes fram som ett framgångsrikt exempel på behandlingsinsatser för våld-
samma män. Det framgick att ATV inte delade Roks uppfattning att mäns
våld mot kvinnor endast har patriarkala orsaker. Redaktionen har inte funnit
att Roks kritik mot den norska utvecklingen kan härledas till Eva Lundgren
och någon koppling mellan henne och ATV gjordes inte.

Eva Lundgren kritiserar bilden som gavs av hennes inflytande över Margareta
Winberg och Nationellt råd för kvinnofrid. SVT tillbakavisar kritiken och
anför att någon expertgrupp aldrig knöts till rådet, vilket framgick i program-
met. Vidare anføres att en av rådets medlemmar hoppade av i protest mot att
rådets hantering av befintlig forskning innebar att den forskning som låg i
linje med Eva Lundgrens tilläts dominera, samt att Margareta Winberg i
programmet bekräftade Eva Lundgrens betydelse för rådets arbete.

Umeå kvinnojours anmälan

SVT tillbakavisar att karaktäriseringen av kursen för jourtjejerna i Umeå som

ett feministiskt uppvaknande var vilseledande, eftersom de intervjuade på flera sätt beskrev den som en ögonöppnare. SVT refererar också e-postväxling och telefonsamtal med Umeå kvinnojour som vidimerar att programets beskrivning av vem som ansvarade för utbildningen av nya jourkvinnor var korrekt.

Övriga anmälningar

Anklagelser om att några av de i programmen kritiserade personerna drabbats av redigering som förändrat innebörden av deras intervjusvar upprepas av flera anmälare. SVT konstaterar att påståendena inte åtföljs av konkreta exempel och därför inte kan kommenteras på annat sätt än att SVT anser att redigering på ett sant och relevant sätt återspeglade respektive persons hållning i samband med intervjuerna.

När det gäller kritiken att reportern ville att det skulle framstå som att Roks och Eva Lundgren ansåg att alla män var satanister och att det var utbrett att kvinnojourskvinnor trodde att män offrade kvinnor i sexuella sektmord anför SVT följande. Det som framfördes i reportaget var att uppfattningen att barn utsätts för satanistiska ritualövergrepp och offras är spridd inom Roks, och att denna uppfattning vunnit terräng med hjälp av forskaren Eva Lundgren. Roks ordförande bekräftade enligt SVT detta i programmet. Reportern påstod inte att kvinnojourskvinnor i stor utsträckning trodde att män offrade kvinnor i sexuella sektmord. Dock hävdade Roks ordförande att man på de flesta jourer mött offer för rituella övergrepp. Under *Dokument inifråns* research blev det tydligt att det fanns jourer där idéerna hade anhängare.

När det gäller kritiken att programmen underminerade betydelsefull forskning, till exempel genom att normaliseringsprocessen beskrevs i termer av hjärntvätt och med paralleller till satanism och sekter anför SVT att det i programmen inte drogs några paralleller mellan normaliseringsprocessen och satanism/sekter, samt att en viktig del av teorin om normaliseringsprocessen är att en ”normaliserad” kvinna har utsatts för ett slags hjärntvätt av mannen.

När det gäller kritiken att reportern ville få tittaren att tro att könsmaktsordningen och det patriarkala samhället var något som några få fundamentalistiska kvinnor inom kvinnojour rörelsen hittat på anför SVT att varken reportern eller någon av de medverkande hävdade detta. Könsmachtsteorin som sådan ifrågasattes inte heller. Det som granskades var Roks uppfattning om könsmaktsordningen som den enda relevanta förklaringen till mäns våld mot kvinnor, och att alla andra förklaringsmodeller är oförenliga med ett könsmaktsperspektiv. Kritikerna menade att det inte fanns någon motsättning mellan könsmachtsteorin och andra perspektiv, och att fler perspektiv var en förutsättning för att förstå och motverka våldet.

När det gäller kritiken att programmen visade kvinnor med extrema åsikter för att visa att Roks var en extrem feministorganisation anför SVT att

programmen handlade om att en allt mer fundamentalistisk syn på kvinno-
misshandel motverkar arbetet mot våldet. Kritiken har funnits länge inom
kvinnojournersrörelsen, vilket bekräftades av redaktionens research. Ingen aktiv
jourkvinna ville medverka för att beskriva kritiken, men att det inom rörelsen
fanns en kritik mot Roks framgick i andra intervjuer. Förutsättningen för
granskningen var att det fanns andrahandsuppgifter om kritik bland medlems-
organisationerna, men kritiken kunde inte kvantifieras utan bara beskrivas
med de kritiker som medverkade i programmen.

När det gäller uppgiften att Bellas Vänner inte var en kvinno- eller tjejjour
anför SVT att Bellas Vänner vid tidpunkten för flykten till Norge var medlem
i Roks. På Roks hemsida stod vid tiden för sändningen av *Könskriget* att
”Bellas Vänner stödcentrum är en av Roks medlemsjourer”. När reportern
ställde frågor om Bellas Vänner som jour till Roks ordförande invände hon
inte mot beteckningen. De föreningar som organiseras av Roks måste erbjuda
kvinnor stöd och ha en jourtelefon. Formellt kallas föreningar Roks organi-
serar för jourer och enligt de intervjuade fanns inget hinder mot att beteckna
Bellas Vänner som en tjejjour.

När det gäller kritiken att tre kvinnor som blivit bortkopplade från kvinno-
jourer fick uttala sig anför SVT att det står programföretaget fritt att inhämta
information och åsikter som är relevanta i sakfrågan och att de tre kvinnor
som intervjuades alla hade erfarenhet från arbete inom kvinnojourer.

När det gäller kritiken att det i programmet påstods att det inom Roks finns en
utbredd uppfattning om en stor förekomst av satanistiska nätverk samt att
kvinnor som lever eller levit i misshandelsförhållanden betraktas som offer
anför SVT att det var Roks ordförande som uttalade sig i dessa frågor. Hon sa
bl.a. att uppgifterna om satanistiska nätverk som håller på med ritualmord
kommer från kvinnor som kommer till kvinnojourer.

När det gäller kritiken mot att tittarna genom diskussionen om satanistiska
nätverk fick en snedvriden uppfattning om vilka sakfrågor jourerna jobbar
med anför SVT att det inte påstods att tron på satanistiska nätverk omfattades
av alla Roks medlemmar. Enligt SVT var det dock intressant att uppmärk-
samma fenomenet eftersom Roks ordförande och Eva Lundgren, som ges
mycket stort utrymme i olika informationsmaterial, omfattade tron på nät-
verkens existens.

När det gäller kritiken om att Bellas Vänner agerande och flykten till Norge
saknade relevans eller koppling till Roks eller Roks ordförande, samt kritiken
mot att Bellas Vänner stod bakom ”kidnappningen” anför SVT att reportaget
visade både relevans och koppling till Roks. Bellas Vänner var medlem i
Roks. Roks ordförande bekräftade att man på central nivå känt till händel-
serna. Hon ville inte ta avstånd från Bellas Vänner agerande utan var snarare
förstående. Att flykten organiserades av två medlemmar i Bellas Vänner och

en känd feminist framgick av programmet.

När det gäller kritiken mot vilken källa som anges för siffror över dödsmiss-handel på kvinnor anför SVT att det var Roks och ingen annan kvinnojours-organisation som berördes i programmen.

När det gäller kritiken mot skildringen av hur Roks påverkat styrningen av universitet och högskolor anför SVT att Roks krav var att undervisningen om våld skulle bedrivas ur ett könsmaktsperspektiv. Det som fått kritik var kravet på politisk styrning av de teoretiska perspektiv som ligger till grund för undervisning och forskning. Roks tidigare ordförande beskrev i programmet hur organisationen drivit frågan och hur universitetens självständighet varit ett hinder. Margareta Winberg bekräftade att hon i samarbete med Roks insåg att en förändring var nödvändig. Till följd av Roks lobbyarbete fick Högskoleverket uppdraget att kontrollera vilket teoretiskt perspektiv som användes i undervisningen beträffande våld mot kvinnor. Detta uppfattades bland universitetslärare som *Dokument inifrån* pratat med som mycket kontroversiellt och som en alltför långtgående styrning av undervisning och forskning. Enligt *Dokument inifrån*s research bekräftade Högskoleverket att uppdraget var kontroversiellt.

Kritiken mot att fakta om Bellas Vänner hämtats från en fälld artikel tillbaka-visar SVT som felaktig. Beskrivningen av flykten till Norge byggde helt på egna källor.

Opartiskhet

Programmen utgjorde en granskning av Roks och den analys av mäns våld mot kvinnor som utvecklats inom organisationen. Stort utrymme gavs åt ordföranden och föregående ordföranden att beskriva Roks ställningstaganden. Roks undervisnings- och informationsmaterial visar att deras beskrivning väl överensstämmer med organisationens hållning. SVT konstaterar också att Roks, bortsett från uttalandet ”män är djur”, inte haft några invändningar mot de två ordförandenas beskrivning av organisationen. Mot detta ställdes ett antal kritiker. Ireen von Wachenfelt fick som Roks ordförande utrymme att bemöta kritiken. Granskningen och kritiken omfattade även Eva Lundgren och Margareta Winberg, till den del de haft betydelse för granskningen av Roks. Eva Lundgren fick med den begränsningen utrymme att utveckla sina ställningstaganden och besvara kritik. På samma sätt intervjuades Margareta Winberg ingående om den ståndpunkt hon hade beträffande Roks och om sitt arbete för att ge könsmaktsperspektivet genomslag. Hon fick också bemöta den kritik som riktades mot henne och arbetet i nationella rådet, bl.a. av-seende förslaget om att universitetet skulle beordras undervisa om våld mot kvinnor ur ett könsmaktsperspektiv.

När det gäller kritiken att exemplet med flykten till Norge genom bristande allmängiltighet gav en felaktig bild av rörelsen anför SVT att *Dokument*

inifrån inte gjorde anspråk på att beskriva ett vanligt förekommande problem och att den extrema händelseutvecklingen tydligt framgår. Dessutom sattes exemplet i perspektiv av två av Rokskritikerna. SVT anser dock att det fanns ett betydande allmänintresse i kopplingarna till Roks ideologi, beskrivningen av Roks förhållande till Eva Lundgren och Roks agerande efter det att flykten blivit känd. Roks gavs genom Ireen von Wachenfelt möjlighet att besvara kritiken. SVT noterar också att ingen anmälare framfört konkreta invändningar mot beskrivningen av sakhållandena i exemplet.

Det framgick av eftertexterna att Bellas Vänner upphört samt att den feminist som deltog inte ville uttala sig, men bestred SVT:s beskrivning. Den regeringstjänsteman som hjälpte Bellas Vänner ville inte heller uttala sig.

SVT anser att de som granskades och som hade befogade anspråk på att få bemöta kritik bereddes tillfälle att göra det och att utveckla sina egna ståndpunkter.

Dokumentärerna är helfinansierade av SVT, som haft detaljerad inblick i varje steg i produktionen.

KOMMENTARER TILL SVERIGES TELEVISIONS YTTRANDE

Eva Lundgren

Eva Lundgren kritiserar att SVT avfärdar många anmälningar för att de inte kunnat ange vad som är osakligt eller partiskt och att yttrandet därigenom begränsas till enskilda fragment av produktionsprocess och program. Eva Lundgren anser att programmen som helhet ger en osaklig och partisk bild. Hennes medverkan togs i anspråk för en annan programidé än den ursprungliga och hon gavs inte tillfälle att bemöta kritiken i det program som resulterade. Programmen desinformerade om hennes forskning. Reportern var inte insatt. Fakta om källmaterialet förvrängdes. Felaktigt likhetstecken sattes mellan satanism och rituella övergrepp, vilket tillsammans med ljud- och bildval syftade till att skapa en chockerande effekt. Det var vidare orimligt att ställa henne till svars för hur Roks enligt SVT använder hennes forskning. Eva Lundgren vill att Granskningsnämnden ska ta del av SVT:s råmaterial från intervjuerna med henne och anser också att konsekvenserna av programmen, bl.a. när det gäller ifrågasättande av hennes forskning, måste tas i beaktande.

Umeå kvinnojour

Inledningsvis tillbakavisas att *Dokument inifrån*s reporter hade telefonkontakt med någon på jouren efter intervjuerna. Att SVT gjorde de ändringar de intervjuade bad om är också felaktigt. Det faktum att de intervjuade per e-post bara påpekade direkta sakfel betyder inte att de därmed godkände resten av innehållet. De två kvinnor som deltog i kvinnojourens kurs skulle inte

beskriva den som ett feministiskt uppvaknande och sa aldrig att de inte hade en feministisk analys innan de gick kursen. Vidare kritiserar beskrivningen av Roks som en lobbyorganisation med avgörande inflytande över en central samhällsfunktion. SVT:s påstående att frågor inte redigerats samman med andra svar i intervjuerna ifrågasätts. Bilden av Umeåjouren blev missvisande eftersom den blandades ihop med Bellas Vänner.

Övrig kommentar

En av de som anmält båda programmen har också inkommit med en kommentar till SVT:s yttrande.

SVERIGES TELEVISIONS TILLÄGGSYTTRANDEN

Eva Lundgrens kommentar

SVT anser att programmen inte strider mot § 6 sändningstillståndet och att antalet anmälningar i sig inte kan påverka bedömningen. Det är vidare felaktigt att intervjun med Eva Lundgren användes för en annan programidé än vad som redovisades innan intervjun. När det gäller satanistiska eller rituella övergrepp framhåller SVT att programmen inte innehåller någon beskrivning av satanism som sådan. Det som redovisade var likheterna mellan de övergrepp som beskrevs av Ireen von Wachenfelt, Bellas vänner och Eva Lundgren. I berättelserna drogades, styckades och offrades barn i rituella sammanhang. Av programmet framgick att Bellas Vänner och Ireen von Wachenfelt betraktade detta som satanistiska ritualer. Enligt SVT har även Eva Lundgren i sina böcker gjort referenser till satanism vid beskrivning av denna typ av övergrepp. SVT anser vidare att programmets illustrationer var återhållsamma i jämförelse med det som beskrevs av Bellas Vänner och de exempel ur Eva Lundgrens böcker som anförs i tilläggsyttrandet. När det gäller intervjuerna i Eva Lundgrens forskning gav *Dokument inifrån* genomgång av hennes litteraturlista bilden av att invändningar kunde resas mot det sätt hon använt materialet på. SVT anser slutligen att Eva Lundgren gavs utrymme att bemöta kritik och att programmen framhåller skillnaden mellan Eva Lundgrens forskning och Roks tillämpning.

Umeå kvinnojours kommentar

SVT vidhåller att de invändningar jouren hade korrigerades enligt önskemål. Det föreligger inga tvivel om att telefonsamtalet till jouren har ägt rum. När det gäller beskrivningen av utbildare och utbildade i jourens kurs bifogas intervjuutskrifter vilka enligt SVT visar att adekvata sammanfattningar gjordes i programmen.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

Opartiskhet och saklighet

Enligt bestämmelsen i 6 § i SVT:s sändningstillstånd ska programverksam-

heten bedrivs opartiskt och sakligt samt med beaktande av att det ska råda en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet i televisionen. Av betydelse för bedömningen är också 10 § i sändningstillståndet som bl.a. ålägger SVT att stimulera till debatt, att kommentera och belysa händelser och skeenden samt att granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna. Dessa skyldigheter innebär enligt Granskningsnämndens praxis att program eller inslag kan ha en kritisk infallsvinkel utan att därför strida mot kravet på opartiskhet. Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, t.ex. genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

Ensidighet

Kravet på opartiskhet innebär bl.a. att kontroversiella ämnen eller händelser inte får behandlas ensidigt på det sättet att endast en parts version eller synpunkter klart dominerar ett program. Det är dock tillåtet att skildra ett ämne från en speciell utgångspunkt. Att så sker bör emellertid klart framgå av programmet eller programpresentationen.

Kritik mot klart utpekad part

I fall där allvarlig kritik framförs mot en klart utpekad part innebär Granskningsnämndens praxis att den kritiserade parten ska ges tillfälle att bemöta eller kommentera kritiken, som regel i samma program eller inslag. Detta kan ske genom att den angripne själv medverkar i programmet eller att en kommentar från honom eller henne redovisas.

Ställningstagande

Kraven på opartiskhet och saklighet tillämpas enligt Granskningsnämndens praxis i princip fullt ut på programledare, reportrar och andra som genom sin ställning i programmen kan uppfattas som företrädare för programföretaget. Däremot kan dessa krav, med hänsyn till den vidsträckta yttrandefriheten, ställas betydligt lägre i fråga om intervjuade, debattdeltagare och andra s.k. tillfälliga medverkande. Bestämmelsen innebär bl.a. att en programledare eller reporter inte får göra värderande uttalanden eller ta ställning i kontroversiella frågor.

Respekt för privatlivet

Enligt 7 § i SVT:s sändningstillstånd ska den enskildes privatliv respekteras i programverksamheten om inte ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat. Bestämmelsen är avsedd att ge skydd för den personliga integriteten och tillämpas även i fall med namnpublicering vid brott eller misstanke om brott.

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Varken radio- och TV-lagen eller SVT:s sändningstillstånd innehåller någon bestämmelse som förbjuder användning av s.k. dold mikrofon eller kamera. Det ingår inte heller i Granskningsnämndens uppgifter att pröva omständigheterna i övrigt kring tillkomsten av ett program eller inslag. Granskningsnämnden prövar därför inte påståendena om att vissa intervjuer genomfördes utan att syftet med programmen stod klart för de intervjuade. Det ovan sagda betyder också att det står SVT fritt att välja intervju personer och källor för det material som används i programverksamheten. Programmens konsekvenser bedöms inte av nämnden.

Det uttalade syftet med *Dokument inifrån: Könskriget* var att granska Riksorganisationen för Sveriges kvinno- och tjejjourer, Roks. Enligt Granskningsnämndens mening är en sådan granskning väl förenlig med de skyldigheter SVT har enligt sändningstillståndet. Programmets kritiska förhållningssätt till Roks strider därför inte i sig mot kravet på opartiskhet.

Opertiskhet

Ensidighet

Mot bakgrund av programmens granskande syfte kan det faktum att de inte innehöll en heltäckande beskrivning av kvinnojourernas vardagsverksamhet, till exempel när det gäller mottagandet av utsatta kvinnor och barn, inte anses strida mot kravet på opartiskhet.

Kritik mot klart utpekad part

Kritiken riktade sig främst mot Roks tolkning och användning av könsmaktsperspektivet och teorin om den s.k. normaliseringsprocessen. En del av kritiken riktades också mot professor Eva Lundgrens forskning och mot ställningstaganden av före detta jämställdhetsministern Margareta Winberg. Granskningsnämnden anser att såväl Roks, genom sin ordförande Ireen von Wachenfelt, som Eva Lundgren och Margareta Winberg bereddes möjlighet att svara på frågor och, delvis skriftligen, bemöta kritik i programmen. Granskningsnämnden kan mot den bakgrunden inte finna att programmen i denna del strider mot kravet på opartiskhet.

Ställningstagande

Granskningsnämnden konstaterar att reportern ställde ifrågasättande och kritiska frågor till flera intervjuade i programmen. Mot bakgrund av programmets karaktär anser nämnden inte att detta innebar ett ställningstagande i strid med kravet på opartiskhet. Nämnden anser inte heller att speakeruttalandena i programmen strider mot bestämmelsen i sändningstillståndet.

Saklighet

Intervjuerna

Granskningsnämnden anser att det inte finns stöd för slutsatsen att

redigeringen av intervjuerna återspeglade respektive persons hållning på ett sätt som strider mot kravet på saklighet, eller att frågor redigerats samman med andra svar i något av programmen.

Bilden av Roks

När det gäller den bild av Roks analys av mäns våld mot kvinnor som gavs i programmen finner Granskningsnämnden, mot bakgrund av SVT:s redovisning, inte skäl att ifrågasätta att framställningen överensstämde med kravet på saklighet. När det gäller skildringen av händelserna kring Bellas Vänner anser nämnden att den koppling som gjordes till Roks gjorde att den framstod som ett mer allmängiltigt exempel på verksamheten inom Roks. Det innebar enligt nämndens mening att den bild som gavs blev något missvisande. Sammantaget anser nämnden dock att skildringen inte var sådan att den kan anses strida mot kravet på saklighet.

Granskningsnämnden anser att betecknandet i påannonsern av Roks som extremfeminister var väl långtgående. Inte heller detta kan dock anses strida mot bestämmelsen i sändningstillståndet.

Satanistiska övergrepp

Genom sin utformning med korta, klippta sekvenser, suggestiva bilder och musik förmedlade enligt Granskningsnämndens mening programmen – utan tillräcklig grund – en bild av att tron på förekomsten av satanistiska våldsövergrepp genomsyrade kvinnojoursrörelsen och Roks, även om det inte påstods att detta omfattades av alla Roks medlemmar. Programmen brast därför i den delen i förhållande till kravet på saklighet. Bristen var dock inte så allvarlig att den strider mot bestämmelsen i sändningstillståndet. Det kan också diskuteras om Eva Lundgrens syn på förekomsten av satanistiska övergrepp blev korrekt återgiven. När det gäller Ireen von Wachenfelts syn på förekomsten av satanistiska övergrepp anser nämnden att hon gavs utrymme att själv utveckla den. Programmen kan därför i den delen inte anses strida mot kravet på saklighet.

Eva Lundgrens forskning

Det ligger inte inom Granskningsnämndens verksamhetsområde att värdera vare sig forskningsteorier eller det källmaterial dessa grundar sig på. Nämnden kan inte finna att innehållet i teorin om den s.k. normaliseringsprocessen i sig beskrevs på ett missvisande sätt. Nämnden konstaterar vidare att Eva Lundgren gavs utrymme att redogöra för vilket empiriskt källmaterial som låg till grund för teorin. Granskningsnämnden kan mot den bakgrunden inte finna att normaliseringsprocessen framställdes på ett sätt som strider mot kravet på saklighet.

Roks lobbyverksamhet

I programmen skildrades Roks påverkan på regeringen i fråga om könsmaktsperspektivet i den högre utbildningen. Granskningsnämnden anser inte att det

finns underlag för slutsatsen att skildringen var missvisande.

Beskrivningen av flykten

Beskrivningen av flykten byggde på X:s och norska kvinnojourskvinnors berättelser. Det redovisades att en av deltagarna – ”den kända feministen” – hade en annan uppfattning. Det har dock i ärendet inte framförts uppgifter som ger underlag för bedömningen att beskrivningen strider mot kravet på saklighet.

Övriga synpunkter

Granskningsnämnden kan inte heller i övrigt finna att programmen strider mot kravet på saklighet i sändningstillståndet.

Respekt för privatlivet

Det förhållandet att en person syntes på bilder från en Roks-sammankomst kan enligt Granskningsnämndens mening inte anses vara ett intrång som strider mot kravet på respekt för den enskildes privatliv. Inte heller i något annat avseende anser nämnden att programmet strider mot bestämmelsen i 7 § sändningstillståndet.

Sammanfattning

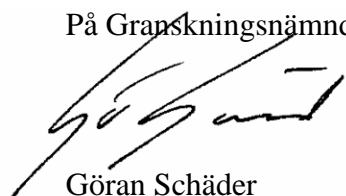
Syftet med programmen var att granska Roks syn på orsaker till och åtgärder mot mäns våld mot kvinnor. Granskningen var enligt Granskningsnämndens mening väl förenlig med kravet på opartiskhet i sändningstillståndet.

Enligt Granskningsnämndens mening gavs dock tittarna en ofullständig bild av hur utbredd tron på satanistisk våldsutövning mot kvinnor och barn var inom kvinnojour rörelsen. Programmen blev i den delen missvisande på ett sätt som brast i förhållande till kravet på saklighet. Bristen var dock inte sådan att den strider mot bestämmelsen i sändningstillståndet.

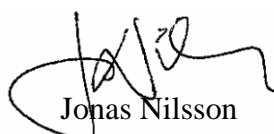
Granskningsnämnden anser inte att programmen strider mot kravet på respekt för privatlivet.

Detta beslut har fattats av Göran Schäder, Lena Adelsohn Liljeroth, Ella Niia, Sören Thunell, Annika Åhnberg, Bo Reimer och Jan-Erik Billinger efter föredragning av Jonas Nilsson.

På Granskningsnämndens vägnar

Göran Schäder

Jonas Nilsson